

ח' חשוון תשע"ו

מקורות לשיחה במדרשה החסידית

שו"ת הרא"ש כלל ד' אות י'

ויהי בשנת חמשת אלפים ושבעים ושלש לבריאת עולם, נעצרו הגשמים ולא המטיר כל החורף אלא מעט מזעיר, ויקראו צום להתחנן לה' לתת מטר על פני האדמה. ויהי בליל ראשון של פסח אחרי תפלת ערבית, ואדוני אבי הרא"ש היה יושב על פתח ביתו, ואנחנו קצת מהחברים עומדין עליו מימינו ומשמאלו. ויאמר: עתה היה טוב לעורר הדבר אשר מעולם תמהתי עליו: למה לא יזכירו וישאלו הגשם עד שבועות? ויענוהו קצת מהחברים: טוב הוא שתודיע הדבר לזקנים ויעשו כן; וישר בעיניהם, וישלחו לחזן הכנסת להזכיר למחר הגשם. ויעשו כן, ויזכירו בני הכנסת הגדולה הי"ג מדות; ויהי קול, כהזכירו, והנה רעש מקצת החכמים אשר לא היה הדבר בעצתם, ויוציאו קול לאמר שלא היה ראוי להזכירו, שסימן קללה הוא. ויתאפק א"א הרא"ש ולא דבר ביום ההוא מאומה, עד ליל חולו של מועד.

ויכתוב מגלת ספר לחזק דבריו וזה תרפה. על כי שמעתי כי יש תמהים על דברי, באתי לפרש מה שאמרתי, שאין ראוי לפסוק מלהזכיר ולשאול עתה ביום טוב הראשון של פסח. ולא מן כדו, אלא מכבר ימים רבים באשכנז נתרעמתי על שני דברים שראיתי שנוהגים בימים הללו. האחד, שאין שואלים הגשמים כתיקון. ואף על גב דאמרינן בפרקא קמא דתענית (דף י'): תניא, חנניא אומר: ובגולה עד ס' יום לתקופה; ואמר רב הונא בר חייא, אמר שמואל: הלכה כחנניה. ואנן בכל מילתא אזלינן בתר חכמי בבל ועבדינן כוותייהו, היכא דפליגי אהדדי חכמי בבל וחכמי ארץ ישראל, דתלמוד בבל חשבינן עיקר; ה"מ בדבר איסור והיתר וחיוב ופטור טומאה וטהרה. אבל דבר התלוי בצורך השעה ואין בו שינוי לעבור על דברי תורה, ראוי לילך אחר השנים והמקומות והזמן. דבבל שוכנת על מים רבים ולא היו צריכין גשמים עד ס' לתקופה; או היה זמן הזרע מאוחר בבבל. אבל בארץ אשכנז, שזמן הזרע הוא מחצי תשרי ואילך, הדבר ידוע שאם לא ירדו גשמים מיד אחר הזרע שהוא מתקלקל, שהעופות והעכברים יאכלוהו כולו, למה לא נעשה כבני ארץ ישראל ששואלין הגשמים במרחשון, כרבן גמליאל? כי בדבר הזה אין מחלוקת בין בני בבל ובין בני ארץ ישראל, שיתנו אלו טעם לדבריהם שראויים לעשות כך, ואלו נותנין טעם לדבריהם שראוי לעשות כמותן; אלא שבבבל היו עושים כפי הצריך להם. והמשנה שאומרת ששואלין במרחשון, נשנית בארץ ישראל, כפי הצריך להם...

והמנהג השני, שנוהגין לפסוק מלשאול ולהזכיר ביום טוב הראשון של פסח; והדבר ידוע שבאשכנז עיקר קיום התבואה היא על ידי הגשמים שבין פסח לעצרת. והמשנה (תענית דף ב') שאומרת שמפסיקין מיום טוב הראשון של פסח, לבני ארץ ישראל נישנית, כאשר הוכחתי, ולהם היה קציר שעורים בפסח, וגם החטים כבר עמדו בקמותיהם ואינן צריכין אלא להתיבש ולהתבשל עד עצרת, ולכך הגשמים סימן קללה הם. אבל באשכנז, שאי אפשר לתבואה להתקיים זולתי במטר שבין פסח לעצרת, סימן ברכה הוא להם; ולמה לא נשאל ונזכיר עד עצרת? ודיני חזרה, של מוריד הגשם, יהיה להם מעצרת ואילך, כמו לבני ארץ ישראל מפסח ואילך; כמו שהוכחתי, שכל ארץ וארץ לפי צרכה שואלת ומזכרת. דכמו שארץ ישראל ובבל חלוקים במנהגם בשאלה והזכרה, ואלו עושין לפי צרכן ואלו לפי צרכן, הוא הדין שאר ארצות, דמאי שנא? ... כל אלו הדברים דנתי לפני רבותי באשכנז ולא היה אדם מערער לדברי;

אלא שאמרו: אין אנו צריכין לשנות המנהג באשכנז, כי אין עצירת גשמים מצוי שם, והרבה פעמים התבואה מתקלקלת מפני רוב הגשמים.

כשיצאתי מאשכנז ועברתי דרך פרובינצא, שמעתי במונפישליר שהיו מזכירים הגשמים בז' במרחשון, וישר מאוד בעיני. ואמרתי לחכמי מונפישליר: תרצתם לי קושיא אחת; ולענין הפסקה מה אתם עושין? ואמרו, שעושין כמשנה, מיום טוב הראשון של פסח פוסקים; אמרתי להם: שמא אינכם צריכים מטר בין פסח לעצרת? אמרו לי, שהרבה הם צריכים, ואי אפשר לתבואה להתקיים בלא מטר. ואמרתי להם כל דברי, כאשר הם כתובים למעלה, וישרו מאד בעיניהם. אלא שאמרו: מה שאנו שואלין בשבעה במרחשון, כך הנהיגו חכמים הראשונים. ועל ההפסקה, לא נוכל לעשות דבר בשנוי מנהג, אם לא שיתקבצו חכמי הארץ; ויצאתי משם ולא ידעתי מה הסכימו לעשות. ובבואי הנה, ראיתי שיותר צריכין גשמים בין פסח לעצרת משאר מקומות. ואמרתי כמה פעמים לחברי, שראוי היה שלא להפסיק מלשאל ולהזכיר עד עצרת. כי עתה אני יודע, שכל הארצות שאני יודע, עיקר גשמיהם הם בין פסח לעצרת, ובודאי רבים נינהו. אלא שלא מלאני לבי לדבר כדברים הללו לשנות המנהג. ועתה, שראיתי כי בעונותינו הגשמים נעצרו, ונתקלקלו הזרעים, ומתענין בשביל הגשמים, ואף בשבתות וימים טובים, שאין מתענין, מזכירין שלש עשרה מדות ואומרים פסוקים של מטר. אמר לי לבי: עתה הגיע העת לתקן מה שנתאויתי זה ימים רבים, כי בודאי שישמעו לך בעת צרה כזאת; ואם יקיימו עליהם בשנה הזאת, יערב עליהם ולא ישובו ממנה. וכן בודאי היו עושים, אלא שהטו את לבבם והסבו את דעתם אחורנית... והרמב"ם ז"ל כתב בפירוש המשנה כדברי, וזה נוסחו. עד מתי שואלין הגשמים, ר' יהודה אומר: עד שיעבור הפסח... וכל זה אינו אלא בארץ ישראל ובארצות שאוירם כאוירה. וכל מה שתראה שאומרים בזמני התעניות, אינו אלא בארץ ישראל ומה שהוא קרוב לאוירה. אבל בשאר ארצות, צריכה להיות השאלה בזמן שהם צריכים לגשמים באותה הארץ, ויעשו אותו זמן כאלו הוא שבעה במרחשון. ואם יהיו הגשמים מלירד אחר אותו הזמן, צריך להתנהג בתעניות כפי זה; לפי שיש ארצות אין מתחילין בהם הגשמים אלא מניסן, ויש ארצות שיהיו בהם במרחשון. כי ימות החמה אינם טובים להם הגשמים, אבל הם מאבדין וממיתין. והיאך ישאלו אנשי הארץ הזאת במרחשון הגשמים, הלא זה שקר גמור! וכל זה סברא נכונה ונראית לעין; עכ"ל...

והרי הוכחתי. והדבר ידוע שבאשכנז, שהיא ארץ גדולה מאד, וצרפת, וכל הארצות שמאשכנז עד הארץ הזאת, וזאת בכלל, כלם צריכות מטר בין פסח לעצרת; ובודאי רבים הם, ויכולים לשאלו בברכת השנים ולהזכיר הגשמים כבני ארץ ישראל בחורף. ובראותי כי הטנ את לב הקהל לבלתי קבל ממני דברי אלהים חיים, גם אני חזרתי בי מלשאל ולהזכיר בבית הכנסת שאני מתפלל בו, אף על פי שהייתי יכול לשאל, אף על פי שאני יחיד, כיון שצורך רבים הוא, מכל מקום לא רציתי לעשות אגודות אגודות. ולא הייתי כותב בחול המועד, כי לא הורגלתי בכך, אלא שצורך שעה הוא מפני חלול שם שמים, וגם יש בדבר הזה קצת מצורך המועד. אשר בן ה"ר יחיאל ז"ל

הקדמה לשו"ת חתם סופר יורה דעה

הורה בזה כי נפלאות אהבת ה' לאברהם אבינו ע"ה על שלימד דעת את העם וקירבם לעבודתו, והיא שעמדה לו יותר מכל מעשה הטוב וזכות הנפש אשר היה לו לעצמו, כי באמת גם לפניו היה היו יחידי סגולה אשר ידעו את ה' ודעת דרכיו יחפצו וכו' ומי לנו גדול מחנוך אשר מעוצם תשוקתו ודביקותו בה' נתפרדה החבילה וכו', חדל מהיות אדם ונתעלה להיות כאחד מצבא מרום במרום וכו', "ואיננו כי לקח אותו אלוקים". וזלא מצינו באברהם אבינו ע"ה שנזדכך עפרוריותו כל כך. אך לא מצד הפחיתות וחסרון נפשו לא הגיע אל המעלה הזו, לא, כי אם אברהם אבינו ע"ה היה עושה כאשר עשה חנוך להתבודד עצמו מחברת בני אדם התעלה גם הוא להיות ממלאכי א-ל. ואשר לא עשה כן, הוא כי התבונן בחוכמתו כי לא באלה חפץ ה' שישלים האדם את נפשו לבד, ואת אנשי דורו ישאיר אחריו תרבות אנשים חטאים ומכעיסי ה', כמקרה אשר קרה לדורו של חנוך ודור המבול. הניסיון הזה לימד אותנו כי טוב לאדם למעט בהשלמת נפשו, למען רבות כבוד ה' למעט את מורדיו ולהרבות עבדיו ויודעיו. כי מה יתן ומה יוסיף האדם אם יוסיף מלאך אחד על אלפי רבבות מלאכי מעלה, הלא ה' בורא וממציא כהנה וכהנה חדשות לבקרים. ואם כה יעשו יחידי סגולה בכל דור, ימצא אחד מני אלף קודש לה' ורוב העולם מקולקל, הארץ תשם מרעת יושביה וחפץ הבריאה תשארה מעל.